

Др Снежана М. Милосављевић Милић

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧКИ И НАРАТОЛОШКИ АСПЕКТИ ПАРАФРАЗЕ

У раду се разматра теоријски аспект фигуре парафразе, почев од античке реторике и лексикографских одредница, преко традиционално-семиотичких теорија, до актуелних ревизија у оквиру репрезентологије, односно, Бахтиновог концепта туђег говора, и наратолошких категорија типова говора. У закључку се истиче амбивалентна природа ове фигуре будући да је парафраза увек и вишак (као додатак спрема управног говора, цитата) и мањак – оно што сажимањем ускраћује привид изворности и непосредности казивања.

Кључне речи: парафраза, туђи говор, репрезентологија, наратологија.

У античкој реторици парафраза је имала запажену улогу, али она је била коришћена више у практичне сврхе, него што јој је приписивана поетска функција. Квинтилијан истиче значај ове фигуре приликом преласка из поетског у прозни израз: „велика снага пјесничке ријечи може подићи прозни стил, а, с друге стране, смјелости пјесничког језика не ометају нас да те изразе изразимо обичним прозним језиком“ (1967: 412). У духу античке реторичке критике Квинтилијан не пропушта да истакне интерпретативну вредност парафразе као „најбољег метода за темељно разумијевање писаца“, као и њен имерзивни рецепцијски потенцијал. У том смислу Е. Н. Курцијус констатује да је са реторизовањем римског песништва још од Овидија било појачано граматичко-реторичко тумачење песника (1996: 248).

У песништву, парафраза је била својеврсни реторички коректив стилски дотераног израза, који ће „изостављено надопуњавати, опширно стезати“ (Квинтилијан 1967: 412). Не пристајући да парафразу своди на дословни превод, Квинтилијан каже да „она треба да се такмичи [...] са оригиналом у изражавању *истих мисли*“ (1967: 412, курзив С.М.М.). Дакле, Квинтилијан не повезује парафразу само са туђим, или сопственим говором или текстом;

за њега је она једнако делотворна као језичка вежба која омогућава да се иста мисао вербално варира на више начина (као што вајар прави различите фигуре од истог комада воска). Рецидив реторичког схватања које импликује синонимију речи и мисли, као и начелну могућност да два различита текста имају исто значење, као баласт оптерећује фигуру парафразе у данашње доба постдеконструкције.¹ То потврђују и летимични увиди у неколико речника.

Дефинишући парафразу као „поступак развијања дискурза преиспитивањем, препричавањем, обрадом какве сентенце, исказа или његове композиције“, К. Багић у *Riječniku stilskih figura* назначује да се „парафрастичар [...] усредоточује на развијање средишње обавијести помоћу низа посредних назнака које ту обавијест приказују из друкчијих перспектива и опскрбљују новим појединостима“ (2012: 229). Багић разликује „лингвистичку, коментаторску, литерарну и лудичку парафразу“ (2012: 230). Тако се, нпр., у великом броју Андрићевих оквирних приповедака са унутрашњим парафразираним приповедачем сусрећемо са коментаторском парафразом која се „јавља [...] у свим облицима критике, анализе, интерпретације каква исказа или текста“ (BAGIĆ 2012: 230).² Овај тип парафразе карактерише „препричавање с аналитичким декомпонирањем текста, идентифицирањем и именованом литерарних поступака те експлицитним или имплицитним вредновањем“ (BAGIĆ 2012: 230). Са друге стране, с обзиром на то да је у поменутих приповеткама примарни текст као псеудоизвор присутан у свом виртуелном облику, доступан само кроз накнадну реконструкцију, и сама његова парафраза је својеврсна псеудопарафраза што је приближава литерарном или артистичком типу. Притом, ако је тачно да „коментаторска парафраза обликује ‘мијешани текст’, који понекад има *учинак њроширивања*, а понекад *учинак сажимања изворног њекста*“ (BAGIĆ 2012: 230, курзив С.М.М.), онда нема сумње да нам Андрићев приповедач увек каже *више* или *мање* од оног што прича јесте. То је управо суштина амбигвитета Андрићеве поетике парафразе.

Оријентација парафразе на смисао изворног текста изражена је у Кадонској дефиницији ове фигуре као другим речима исказан смисао текста у целини или неког његовог дела. Џ. Кадон се позива на Драјденово одређење парафразе која није примарно усмерена на саме речи првостепеног аутора, већ на њихов смисао (CUDDON 1992: 638). Исти приступ налазимо и у *Речнику књижевних ѡјермина* где се под парафразом подразумева „описно исказивање, препричавање својим речима неког књижевног дела, тако да се у

¹ „Темељни импулси реторичке традиције парафразе институционално су присутни у религиозној егзегези, књижевности, настави, критици и знаности све до 19. ст.“ (BAGIĆ 2012: 229). К. Багић, међутим, истиче да је сам појам парафразе „на почетку 20. ст. готово прогнан из говора о језику и књижевности“ (2012: 234).

² Опширније о парафрази у Андрићевим приповеткама пишемо у монографији *Хоризонти ѡриче – Андрићева ѡјетичка ѡјежишћиа* (Андрићев институт, Вишеград, Андрићград).

новом језичком облику задржи *основни смисао оригинала*“ (Живковић 1992: 566, курзив С.М.М.).

Р. Јакобсон је приликом издвајања три основна лингвистичка аспекта превођења (интралингвистички, интерлингвистички и интерсемиотички) „преформулисање“, чему припада и парафраза, објаснио као врсту интра-текстуалног (интралингвистичког) превођења које представља „тумачење вербалних знакова неког језика посредством других вербалних знакова тог истог језика“ (Еко 2011: 281). Такво схватање парафразе је у тесној вези са категоријом *интерпретација* Ч. С. Перса као „другачијег представљања које се односи на исти ‘предмет’“ (Еко 2011: 98). То може бити на лексичком нивоу синоним, дефиниција, опис, сложено излагање (Еко 2011: 99). Полазећи од таквих семиотичких приступа, У. Еко о различитим облицима *преформулисања* (парафраза, сажетак, коментар, инференција, научне напомене, вулгаризација) говори као о неизбежном чину тумачења које претходи преводу (у транслатолошком/традукцијском смислу), као интерлингвистичкој категорији. „У свим тим случајевима апсолутно је дозвољено изражавање истог садржаја различитим супстанцама управо зарад тумачења“ (Еко 2011: 296). У парафрази се „лингвистичка супстанца изворног текста која изражава Садржај 1 преображава у другачију Лингвистичку супстанцу“ чији ће Садржај 1а бити идентичан са Садржајем 1, „само подробније протумачен“ (Еко 2011: 322). За Ека парафраза не може бити идентична са преводом из најмање три разлога: претходи преводу јер се базира на тумачењу, „у циљу преношења истоветне супстанце садржаја“ толерантна је у погледу измене исказа („језичке супстанце“) и не изазива исти ефекат као превод, што је „основна намера изворног текста“ (2011: 302). Као претходница превода Екова парафраза постаје *хиперреченица* (или *хипер-макрореченица*), која није само проста еквиваленција резимеу, већ оно што детектује која је „суштинска прича коју нам текст преноси, а које су приче неважне и узгредне“, или, како то на другом месту Еко каже, контекстуално споредна, „залеђена места“ (2011: 55, 192, 170). Чак и уколико занемаримо прагматичку усмереност Екових ставова (подређених традуктолошкој теорији и пракси), његово доследно супротстављање деконструктивистичким теоријама значења видљиво је и у овој неосенцијалистичкој рехабилитацији значења која чува парафразу од крајњег релативизма.

У савременим лингвостилистичким истраживањима парафраза се проучава превасходно у контексту теорије метафоре, као живи полемички дискурс чију генезу унутар књижевне теорије можемо пратити још од оштрог осуђавања „јереси парафразе“ у поезији, К. Брукса. За овог новокритичара, подсетимо се, парафраза представља „насиље над унутрашњом организацијом песме“ јер раздваја садржину од форме и поједностављује њен метафорички значењски слој. „Парафраза песме увек указује на нешто што је изван ње“ (Brooks 1947: 193). Међутим, поводом општеприхваћене тезе о неадекватности парафразирања метафоре М. Фелан истиче да се из истих разлога може негирати и могућност парафразе неметафоричких исказа,

уколико се у еквиваленцији полази од критеријума форме. Зато је он на становишту да оно што се парафразом да ухватити у метафори није њен синтаксички склоп, већ интуитивно значење метафоричког исказа. Штавише, теже је парафразирати релативно једноставне нефигуративне исказе од оних сложенијих, сматра Фелан, будући да такви искази имају сасвим једноставно и упрошћено значење (PHELAN 2010: 487). Заговорници оваквог, нередукционистичког приступа парафрази метафоре, и, у ширем смислу, вишезначног фигуративног исказа, заузимајући афирмативни став према парафрази, у начелу бране комуникативни карактер језика и посредно, сам смисаони и значењски аспект метафоре.³ Притом, остаје и даље изражена сумња да су делови метафоре који се не могу парафразирати управо они који имају најснажнији ефекат на реципијента (TURETZKY 1988: 205).

Проблему одбацивања парафразе и неповерења према њој, када је о интерпретацији поезије реч, посвећен је у новије време и рад А. Лејтон („About About: On Poetry and Paraphrase“, 2009). Скрећући пажњу на чињеницу да је, за разлику од филозофије језика, у теорији књижевности још увек недовољно истражен феномен парафразе, ауторка у прилог методолошкој релевантности ове фигуративне стратегије понавља став о метафори као кључног својства поезије чије увек измичуће значење код читаоца провоцира потребу за њеним бескрајним парафразирањем. Тензија проистекла из опозиције између транзитивне природе парафразе и суштинске непреводивости поезије (језичке, значењске и смисаоне), може се ипак неутралисати концептуализацијом парафразе као процеса у откривању поетског смисла, чија динамичка природа неће више бити усмерена на оно *шта* већ *како* поетског исказа. „Отуд, парафраза као именица, као оно ‘о чему песма говори’, може бити јерес. Али, парафразирање, као глагол [...], усмерено ка самом поетском процесу, можда још увек може указати на који начин треба промишљати праксу интерпретације“ (LEIGHTON 2009: 175).

Таква парафраза је синоним или друго име за читање које, будући освешћено сопствених лимита, никада не тежи коначном усидрењу значења песме. „Можда, парафразирати процес који нема закључак ни ‘коначну мисао’ значи пронаћи концепт парафразе који није ни редундантан ни јеретички“, поентира Лејтонова (2009: 172). Виђена као сам интерпретативни потенцијал и изазов тумачења, парафраза је иманентна когнитивно-афективним аспектима рецепције, али и самој природи поетског текста и, рекли бисмо, књижевности уопште, као својеврсној парафрази /трансдукцији / генерисању смисла.

Са друге стране, чини се да уочљиви консезнус на нивоу теоријског и лексикографског описа парафразе, у светлу савремених теорија алтеритета а након постструктуралистичке парадигме, ову фигуру чини излишном, анахроним знаком референцијалне заблуде. Али, да ли је баш тако? Да ли

³ Тако Ф. Тјурецки каже да чак и сасвим дословни део парафразе може пренети смисао метафоричног исказа и перспективу говорника (TURETZKY 1988: 205).

парафраза данас уопште заслужује пажњу интерпретатора и можда друга-чију књижевнотеоријску, стилистичку и наратолошку елаборацију?

Инспиративну методолошку путању ка одговору на ово питање нуди репрезентологија, „гранична област синтаксе и стилистике“ коју је установио руски лингвиста Чумаков, а чији је предмет истраживања „проблематика туђег говора“ (КОВАЧЕВИЋ 2000: 245–246).⁴ Основу репрезентологије чини Бахтинова теорија туђег говора који је он дефинисао као „говор у говору, исказ у исказу, али истовремено и говор о говору, исказ о исказу“ (БАХТИН 1980: 128). Може се уочити извесна аналогија између Бахтиновог концепта туђег говора и већ поменутих одређења парафразе. Тенденција туђег говора ка „социјалној оријентацији“ саговорника и метаопис, као „аналитичка тенденција индиректног говора“ (БАХТИН 1980: 132, 143), са његовим пратећим модификацијама, полазна су претпоставка за успостављање и развијање ове аналогије. Уз то, и многи Бахтинови увиди у природу односа ауторске и речи јунака, те у том контексту разматарне улоге приповедача, посебно оног у усменим наративима, релевантна су теоријска подлога за проучавање парафразираних прича хомо и аутодијегетичких приповедача у приповеткама са оквирном композицијом. Будући да управо из перспективе репрезентологије, такве приче припадају типовима туђег говора, њихов ближи књижевнотеоријски опис мора укључити и наратолошке категорије.

Генеза наратолошког описа туђег говора датира из антике и Платонове дистинкције два основна начина књижевног представљања: „чистог подражавања“ и „једноставног приповедања“. „Кад Хомер прича како је Хрис дошао и донео новаца да откупи кћер и како он моли Ахејце, пре свега краљеве, па затим не продужава као да то говори Хрис, већ прича то Хомер, онда је то, то знаш, једноставно приповедање и није подражавање“ (PLATON 2005: 64). У наводу Платон имплицитно реферише на парафразу и друге начине индиректног говора, да би се потом Сократ и сам упустио у парафразирање (препричавање) Хомерових речи: „То би, онда, изгледало *оийриликe овако* (то нећу рећи у стиховима јер нисам песник) [...]“ (2005: 64, курзив С.М.М.).⁵

Узрок теоријске конфузије у схватању мимезе потиче, заправо, од двоструког значења које јој Платон приписује; у једном случају појам се односи на модус када „песник преноси речи које су изговорене“ (PLATON 2005: 63), у другом случају на „чисто подражавање“ (PLATON 2005: 64), тј. на однос представљеног према стварности. Према мишљењу М. Стернберга (1982: 111), у каснијим теоријама је дошло до фузије формалних, чисто лингвистичких критеријума (подела на управни и неуправни говор) и представљачких (емпатија и дистанца приповедача према исказу јунака), што је у емпиријском погледу потпуно неадекватно. Разлог томе Стернберг налази у чињеници

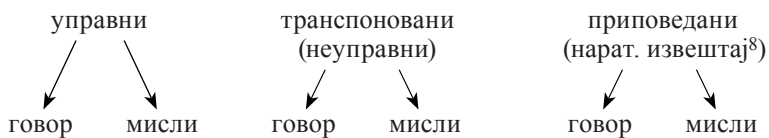
⁴ М. Ковачевић с правом закључује да „репрезентологија нужно мора бити предметом и лингвистичке и књижевнотеоријске анализе“ (2000: 261).

⁵ Детаљније о значају представљеног говора за Платонову класификацију књижевности, као и о Платоновом (Сократовом) индиректном говору, в. У: LAIRD: 1999: 44.

да Платон није имао посебан термин за лингвистичке аспекте директног говора јер је у мимези спајао и лингвистички образац и психолошки ефекат (1982: 114).

Тако је Ж. Женет у односу на критеријум приповедачеве дистанце, односно, степена миметичности исказа, указао на три типа говора: 1) непосредно преношење јунакових речи (највећи степен миметичности), 2) транспоновани говор у индиректном стилу („спољашњи“ или „унутрашњи говор“ – мисли); иако и он чува миметичка својства, Женет сматра да услед присуства приповедача читалац не може безрезервно веровати у тачност изговорених речи. Штавише, у овом другом типу приповедач сажима речи лика, интегрише их у свој исказ и боји их сопственом експресијом (GENETTE 1988: 172); 3) Приповедани / препричани говор, чија развијенија форма прераста у „анализу“ (GENETTE 1988: 171). У овом модусу говора преовладава наративна функција, а дистанца у односу на мимезу исказа је, према Женету, највећа. Унутар овог трећег начина представљања говора (и мисли) у наративу, који је посебно важан за нашу тему, Б. Мекхејл издваја три подврсте: „дијегетички резиме“ (the diegetic summary), „резиме који није потпуно дијегетички“ (summary less purely diegetic) и „индиректну парафразу садржаја“ (indirect content paraphrase, McHALE 1978: 258);⁶ Џ. Лич и М. Шорт, говоре о „наративном извештају говорног чина“ (narrative report of speech acts, 1981: 259), за Ш. Римон Кенан (1983) је то само „дијегетички резиме“, док Е. Леирд у „запису говорног чина“ (1999: 79–115), као и Мекхејл, разликује сажету и проширену варијанту. Док би се у првом случају само реферисало на догађај, други би укључивао и поједине облике индиректног (транспонованог) говора. На следећем графикону у скраћеном облику су представљене основне врсте управног и неуправног говора, према терминологији Џ. Принса (2011: 204) и Б. Мекхејла.⁷

Типови туђег говора

најављени ненајављени најављени ненајављени резиме парафраза садржаја

⁶ Остали типови говора које Мекхејл издваја су: индиректни дискурс са извесним степеном миметичности, слободни индиректни дискурс, директни дискурс, слободни директни дискурс.

⁷ С обзиром на нашу истраживачку тему и ради што једноставнијег схематског приказа у графикон нису унети остали лингвистички и наратолошки подмодели управног и неуправног говора о којима се у раду говори.

⁸ Џ. Принс овде преузима Четменову дефиницију: „Приповедни извештај је приповедачево казивање, властитим речима, исказа или мисли лика“ (PRINS 2011: 161).

Поред ових врста, Ц. Принс помиње и „атрибутивни дискурс“ који представља скуп конференси⁹ („специфира чин говорника или мислиоца тиме што га идентификује и /пokatкад/ тиме што указује на различите димензије или особине самог чина, лика, окружења и сл.“, PRINS 2011: 22). Са сличним значењем М. Ковачевић је увео појам „ауторска дидаскалија“ (2000: 246). Полазећи од основног поетичког разликовања мимезе и дијегезе, традиционално примењиваних на дистинкцију епског и драмског рода, М. Ковачевић, преузимајући изворно синтагму од Ј. Силића, ауторску дидаскалију дефинише као „ауторски говор о говору неаутора (лика) у књижевно-умјетничком тексту“ (2000: 246). Ковачевић, притом, знатно проширује граматичко-стилистички терминосистем туђег говора у српском књижевном језику уводећи више подврста управног и неуправног говора од оних које су до скоро биле познате.

„Управни говор се [...] реализује [...] у сљедећим подмоделима: а) реплика дијалога или неуведени управни говор; б) слободни управни говор, в) уведени слободни управни говор; г) фрагментарни цитат или фрагментарни управни говор, д) недословни управни говор; њ) неуправно-управни говор, и е) изречени и неизречени управни говор.

Неуправни говор се такође реализује и у низу подмодела: а) неконекторски неуправни говор, б) експресивни неуправни говор, в) полууправни говор, г) дословни неуправни говор, д) слободни неуправни говор или неправни управни говор, и њ) полуслободни неуправни говор“ (КОВАЧЕВИЋ 2012: 13–38).

Према наведеној типологији, најприближнији парафрази и резимеу као типовима приповеданог говора су у граматичко-синтаксичком погледу „неконекторски неуправни говор“ и „полууправни говор“.

Када је реч о традиционалним наратолошким категоријама туђег говора, међу савременим теоретичарима приметна је све већа критика према поменутиим таксономијама. Ако оставимо по страни концепт неизговоривих реченица Е. Бенсфилд, који је остао на нивоу инцидентног теоријског радикализма, пажње су вредни ревизионистички ставови посткласичних наратолога у погледу епистемолошког статуса наративизације туђег говора. Највећи отпор изазива тзв. „заблуда управног говора („the direct-speech fallacy“, STERNBERG 1982: 41). На трагу постструктуралистичких парадигми М. Стернберг, а за њим и М. Флудерник, одбацују тезу да, за разлику од приповедања догађаја (дијегетички модус), приказивање кроз форму управног говора (миметички модус) тачно репродукује оно што је изворно било речено. Колико год био специфичан, навод туђих речи, као суштински амбигвитентан, сматра Стернберг, не може исцрпети нити заменити извор јер се измешта у нови контекст. Било која форма пренесеног дискурса само је симптом

⁹ Конферанса је „реченица [...] која је здружена с дискурсом лика (говором или вербализованим мислима) и која специфира чин говорника или мислиоца, идентификујући га и (понекад) упућујући на различите аспекте лика, *settinga* или самог чина“ (PRINS 2011: 89).

бесконечног приближавања и удаљавања од оригинала. Изједначавање представљеног садржаја са оним што се представља је отуд методолошки и теоријски неприхватљиво. У прилог порицању концептуализације мимезе као веродостојне копије¹⁰ Стернберг наводи примере проспективних, хипотетичких и негативних цитата (1982: 143). Једина еквиваленција на коју традиционална мимеза може рачунати је „хомонимијска еквиваленција“ (STERNBERG 1982: 133) која као таква разоткрива сву разлику у поновљеном.

Стернберг је једнако резолутан и код проблематизовања, чини се, најнеупитнијег аксиома управног говора који се односи на његову експресивну функцију. Фонолошки, морфолошки, синтаксички, лексички, тематски, дијалекатски, идиолекатски, социјални или психолошки аспект експресије (STERNBERG 1982: 116), може се једнако убедљиво исказати различитим облицима и директног и индиректног говора. И интерпретативна парафраза може отуд бити сврховита као конвенција преноса садржаја који у лингвистичком смислу није репродуктиван, као и невербалног садржаја и онога што се у начелу не може речима или истим речима пренети. „Управни говор није нити више нити мање миметичан од индиректног; то се једнако може рећи и за њихове подврсте“, истиче Стернберг (1982: 136). У књижевности је то неупитно јер доминантни *оквир фикције* претпоставља суспензију неповерења тако што онемогућава да се питамо о аутентичности или уопште о постојању извора који се наводи (нпр., претходно изречене речи казивача), будући да га по конвенцији прихватамо као постојећи у актуелном свету приче. Оквир фикције (уколико занемаримо случајеве непоузданог приповедача или виртуелне нарације), довољан је епистемолошки услов за релацију идентитета два типа говора о истој ствари¹¹ (зато је проблем контекстуалне дисхармоније /неуједначености/ у књижевности мање актуелан). У фикцији је, према томе, концепт тачне репродукције чист конструкт и ирелевантан јер нема референце која претходи; она се ствара, чином понављања се генерише њен изворни идентитет, а не обрнуто. Унутар таквог теоријског оквира парафрази унутрашњег приповедача приступа се, не као слици писма, већ као екфрази слике писма, метаписму, као идентитету (мета)приче.

Истицањем да дистинкција између вербалних и невербалних објеката у терминима репродукције није више одржива,¹² М. Стернберг закључује

¹⁰ У доследном побијању ове претпоставке Стернберг укључује следеће критеријуме: дистанцу (формална VS афективна), миметичка пуноћа VS дијегетичка површност, специфичност (распон и детаљисање VS довршеност), реалистично VS наклоност, дистинктивност VS хомогенизација, социјалне конвенције (1982: 124).

¹¹ Због тога можемо поводом типова говора у књижевности говорити само о хипотетичкој реверзибилности и реконструкцији с обзиром на извор, иако нам миметичке конвенције намећу најмање три „спектра у нивоу градације“: (скоро) апсолутну реверзибилност у случају управног говора, делимичну код неуправног и минималну код наративног извештаја (Еко 2011: 70).

¹² Према Стернбергу, репродукција у туђем говору је више варијабла него дефинитивни квалитет и не треба да се изједначава ни са једним конкретним типом говора; будући да,

да више нема потребе ни за дијегезом као појмом за приказ невербалних садржаја (1982: 153). На тај начин овај наратолог прећутно понавља ранију тврдњу Р. Јакобсона: „Готово свака поетска порука јесте дискурс с неком врстом навода, дискурс са свим оним особеним, замршеним проблемима који ‘говор унутар говора’ ставља пред лингвисте“ (1966: 313). У коначници Стернбергове деконструкције општеусвојених теоријских дихотомија мимезе и дијегезе је предлог да се задржи само термин *мимеза* (уз атрибуте за њену дистинкцију), као универзалне ознаке за све начине говора и наративног представљања.¹³

Колико год да терминолошка ревизија звучи радикално с обзиром на дуги и макар и инерцијом одржаван теоријски консензус, нема сумње да је овај теоретичар у праву када уместо опште прихваћене тезе да једну форму (нпр. управни говор) прати једна функција (репродукција изреченог), истиче однос протејске међузависности између њих: иста форма представљања може имати различите функције у различитим контекстима, као што и различите форме могу обављати исту функцију („formal unity in functional variety and formal variety in functional unity“, STERNBERG 1982: 44). Тврдњом да „управни говор није тачна репродукција оног што је изворно било речено, не само у смислу емпиријске чињенице, већ ни у теоријском погледу“ (STERNBERG 1982: 41), Стернберг (који за себе каже да је представник конструктивизма, за разлику од Женетовог формализма) се надовезује на рани Бахтинов увид у природу и рецепцију туђег говора: „Ми не перципирамо директно у формама директног и индиректног говора – они су само устаљени шаблони преношења“, сматра Бахтин (1980: 131). Наглашавањем „динамичког односа преношеног и преносећег говора“ (ВАНТИН 1980: 132), Бахтин ће истаћи да „индиректни говор *група*чије ‘чује’ туђи исказ“, аргументујући то двома „модификацијама индиректног говора: 1) предметно-аналитичком (пренос предмета говора) и 2) вербално-аналитичком (односи се на говорна својства говорника). Док се код прве модификације смисао рашчлањује на предметне моменте, код друге се сам исказ разлаже на вербално-стилистичке слојеве (ВАНТИН 1980: 144–145).

Бахтиново становиште подупире нашу претпоставку да у парафрази која се у књижевном тексту јавља *као* супституција или коментар цитата говора/мисли јунака треба видети такође једну наративну конвенцију која

као миметичка функција, може бити резултат било које подврсте говорног представљања, она не зависи толико од односа према оригиналу, колико од начина уоквиравања исказа унутар контекста (1982: 153).

¹³ Полазећи од исте тезе да се управни говор не може изјеначити са оним што је „заиста било речено“, Е. Леирд долази до истог закључка, само у обрнутом терминолошком кључу који фаворизује дијегезу (као и раније код В. Бута): „Узајамна зависност између управног говора и приче је прихватљива само на нивоу теорије. Управни говор је такође једна форма наратије (дискурса, С.М.М). [...] сама пракса представљања одређује да ли управни говор треба у једном случају третирати и смислу наратива (‘форме’), или у другом случају као причу (‘садржај’;“ 1999).

не нуди нити лажну нити истиниту, већ другачију причу,¹⁴ проистеклу, не из хомонимијске, већ из синонимијске еквиваленције извора и његових верзија, а то је, уосталом, и закључак на који нас наводи фигуративност као (неизбежно) својство језика самог. Парафразирана прича нам оставља могућност да кроз њу као другу причу читамо ону прву, „изворну“, пружајући нам у исто време и превише и премало од саме приче, о којој на крају знамо све, иако нам је много тога остало и нејасно и замагљено, неизрециво у неизреченом. Парафраза о причи је истовремено и парафраза у причи и парафраза *изван* приче. Оквир је тополошки идентитет ове фигуре, али и иманентни знак њене посредничке, интертекстуалне природе. Њихов узајамни однос несводив је на опозицију: споља-унутра, нити се затвара у псеудодетерминистичку релацију (шта чему претходи).

Попут фигура које су у постмодернизму добиле статус мастертропа (метафора, метонимија, синегдоха, иронија),¹⁵ и парафраза¹⁶ постаје парадигма књижевнотеоријског, лингвистичког и филозофског проблема односа језика и сазнања, говора и писма, значења и смисла речи, притом далеко превазилазећи првобитну спорну дихотомију форме и садржине. Парадокс/амбигвитет парафразе сличан је „оном јединственом споју симплификације и амплификације појма *сви*“ (Курцијус 1996: 268). Што нас више парафраза приближава причи, то се прича више од нас удаљава и измиче; будући својерсна метаелипса, њена „семантичка оптерећеност“ позива нас на бескрајно „херменеутичко дописивање“ (ВАГИЋ 2012: 93). Парафраза је отуд увек вишак (као додаток спрам управног говора, цитата) и мањак, оно што сажимањем ускраћује привид изворности, непосредности казивања.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Живковић, Драгиша (ур). *Речник књижевних ѿермина*. Београд: Нолит, 1992.
- Ковачевић, Милош. *Сѿиллсѿика и ѿрамаѿика сѿиллских фиѿура*. Београд: Јасен, 2000.
- Ковачевић, Милош. О граматичко-стилистичком термино-систему туђег говора. *Срѿски језик XVII* (2012): 13–38.
- Курцијус, Ернст Роберт. *Евројска књижевностѿ и латѿински средѿњи век*. Јосип Бабић (прев.). Београд: СКЗ, 1996.
- Радовић, Миодраг (ур). *Књижевна реѿорика*. Београд: Службени гласник, 2008.

¹⁴ Занимљиво је да, нпр, У. Еко парафразом назива и неки умањен, до у детаље тачно репродуковани модел или макету (2011: 295).

¹⁵ Уп.: Жерар Женет, *Сужена реѿорика У*: Радовић 2008: 54.

¹⁶ Као и у случају других стилских фигура, и код парафразе је могуће указати на њену еквиваленцију и преплитање са другим реторичким фигурама: еуфемизмом, екфразом, еуфонијом, елипсом, антономазијом.

*

- BAHTIN, Mihail. *Marksizam i filozofija jezika*. Beograd: Nolit, 1980.
- BAGIĆ, Krešimir. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga, 2012.
- BROOKS, Cleanth. *The Well Wrought Urn, Studies in the Structure of Poetry*. San Diego – New York – London: A Harvest Book Harcourt Brace & Company, 1947.
- CUDDON, John Anthony. *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Penguin Books. 1992.
- EKO, Umberto. *Kazati gotovo istu stvar*. Mirela Radosavljević i Aleksandar Levi (prev.). Beograd: Paidea, 2011.
- GENETTE, Gerard. *Fiction & Diction*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1988.
- JAKOBSON, Roman. *Lingvistika i poetika*. D. Pervaz, T. Bekić, V. Vuletić, S. Marić, R. Bugarski (prev.). Beograd: Nolit, 1966.
- KVINTILIJAN, Marko Fabije. *Obrazovanje govornika*. Petar Pejčinović (prev.). Sarajevo: Veselin Masleša, 1967.
- LAIRD, Andrew. *Powers of Expression, Expressions of Power: Speech Presentation and Latin Literature*. Oxford Classical Monographs. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- LEECH, Jeremy and M. Short. *Style infiction: A Linguistic introduction to English fictional prose*. London and New York: Longman, 1981.
- LEIGHTON, Angela. About About: On Poetry and Paraphrase. *Midwest Studies in Philosophy* 33 (1) (2009): 167–176.
- McHALE, Bryan. Free Indirect Discourse: A survey of recent accounts. *Poetics and Theory of Literature* 3 (1978): 249–288.
- PLATON. *Država*. Dr Albin Vilhar, dr Branko Pavlović (prev.). Beograd: Dereta, 2005.
- PRINS, Džerald. *Naratoški rečnik*. Brana Miladinov (prev.). Beograd: Službeni glasnik, 2011.
- PHELAN, Mark. The Inadequacy of Paraphrase is the Dogma of Metaphor. *Pacific Philosophical Quarterly* 91 (2010): 481–506.
- STERNBERG, Meir. Proteus in Quotation-Land: Mimesis and the Forms of Reported Discourse, *Poetics Today* Vol. 3, No. 2 (Spring, 1982).
- TURETZKY, Philip. Metaphor and Paraphrase. *Philosophy and Rhetoric* 21 (3) (1988): 205–219.

Snežana M. Milosavljević Milić

LINGUOSTYLISTIC AND NARRATOLOGICAL ASPECTS OF PARAPHRASE

Summary

The paper questions the justifiability of a literary theoretical actualization of paraphrase, the figure that contemporary theories of alterity and poststructuralist paradigm have made an unnecessary and anachronous sign of referential delusion. A remnant of a rhetorical understanding of paraphrase which implies a synonymy of words and thoughts,

as well as a general possibility that two texts have the same meaning, which is confirmed by the definitions of this figure in contemporary lexicographic publications, burdens the paraphrase in the present time of postdeconstruction. In translational and linguistic theories paraphrase is connected to the concepts of “reformulation” of Roman Jakobson and “interpretant” by C. S. Peirce. In contemporary linguostylistic research paraphrase is studied primarily in the context of the theory of metaphor as a living discourse of discussion, which is traced back to the judgment of the “heresy of paraphrase” in the poetry of C. Brooks. A larger potential for the theoretical description of paraphrase and its role in the context of literary scientific research is found in postclassical narratology and representology, which are based on Bakhtin’s theory of Other’s speech as “speech within speech, utterance within utterance, but simultaneously speech about speech and utterance about utterance” (1980: 128). Pointing to the “delusion of direct speech” in Genette’s taxonomies, M. Sternberg interprets the negative consequences of adopting Plato’s distinction between mimesis and diegesis, which are reflected in the fusion of formal and representational criteria. According to Sternberg, any form of transferred discourse is just a symptom of an endless approximation and distancing from the original and the only equivalence that traditional mimesis can rely on is the “equivalence of homonymy” (1982: 133). Bakhtin’s view that direct speech also sees someone else’s utterance differently supports our presupposition that in the paraphrase that occurs in a literary text as a substitution or a comment on the quote of a protagonist’s speech/thought we should also see another narrative convention, a different story originating from a simultaneous extension and contraction of sense as an ambiguous characteristic of paraphrase. This is partly a conclusion that leads towards figurativity as an (inevitable) quality of language itself.

Департман за србистику
Филозофски факултет
Универзитет у Нишу
inezana.milosavljevic.milic@filfak.ni.ac.rs